

A időfelhasználás nemek közötti különbségeinek vizsgálata a hallgatói populáció esetében

Az idősociológiában a nemek közötti különbségek kutatása mind az elméleti keretekre, mind pedig az empirikus elemzésekre kiterjed. A férfiak és a nők időfelhasználása, időhöz való viszonya, életük megszervezésének lehetőségei és adottságai messzemenően eltérnek egymástól. Az utóbbi évek nemzetközi idősociológiai szakirodalmában is nagy hangsúlyt kapnak ezek a különbségek, melyeknek kutatása összekapcsolódik a munkaerő-piaci lehetőségekkel,¹ a nemeknek az időhöz való eltérő viszonyával,² valamint az eltérő szabadidős tevékenységekkel³ is. Ugyanakkor ezen eltérések komplexitása csupán egy-egy kutatási módszerrel nem teljes mértékben megvilágítható. Jelen tanulmány azonban mégis erre tesz kísérletet: a hallgatók populációjában vizsgálja a nemek közötti különbségeket az időfelhasználásuk eltérései alapján.

Hasonló jellegű, a nemek eltérő időfelhasználását feltáró elemzésekre szép számmal találhatunk mind hazai, mind pedig nemzetközi példákat a már évtizedek óta zajló időmérleg-vizsgálatok esetében. A Szalai Sándor által vezetett nemzetközi kutatócsoport az 1970-es években számos adattal gazdagította ennek a területnek a kutatását. Szerintük a nemek közötti aránytalanságok leginkább a házimunka területén jelennek meg, különösen érintik a kereső munkát végző és családos nőket. Ezt az azóta is megfogható egyenlőtlenséget, a nők kötött idejének kiterjedtebb voltát a Szalai-féle kutatócsoport óta⁴ számos későbbi nemzetközi vizsgálat is megerősítette: ha például a nyugat-európai nők fizetett, a másodlagos állásban eltöltött, valamint a házimunkára fordított időtartamait összeadjuk, akkor az hetente átlagosan a férfiakétól körülbelül

1 Az egyenlőtlenségek megragadhatóak például az irreguláris állások alsó szférájában, amelyet az ún. „McMunkák” képeznek. Ezek sem túl magas béreket, sem komoly perspektívákat nem kínálnak azoknak, akik ezekbe belekényszerülnek. Ebben a csoportban felülreprezentáltak a képzetlen fiatalok, a kisebbségek, valamint a nők is. Az irreguláris állásoknak csupán egy vékony, felső része kínál kedvező lehetőségeket és bérezést a munkavállalóknak (Mills 2004).

2 A szakirodalomban több utalást is találtam arra vonatkozóan, hogy a férfiak és a nők eltérő módon élik meg a rendszeridők szétcsúszását. A nők ugyanis a házimunkák és a gyermeknevelés révén soha nem szakadtak ki a férfiakhoz hasonló mértékben a hagyományos időkeretek közül, ahol az egyes tevékenységeket egymással párhuzamosan végezték, és sok esetben változó intenzitással. Az új munkaviszonyok jellemzésekor ezért is lehet találkozni a német nyelvű szakirodalomban a „Hausfrausierung der Arbeit” vagy a „Feminisierung der Arbeitszeit” kifejezésekkel (Jurczyk & Voss 2005).

3 A szabadidőt Matuschek szerint is egyre inkább a passzivitás jellemzi, bár ezen a területen a nemek között is megfigyelhetők bizonyos különbségek. A férfiak inkább az aktívabb, teljesítményközpontú szabadidő-felhasználást preferálják, míg a nők a kommunikációval járó, de gyakran passzívabb tevékenységeket részesítik előnyben (Matuschek 2005).

4 Bővebben: Robinson & Converse & Szalai 1978.

hat órával több kötött időt eredményez.⁵ A gyermekeiket egyedül nevelő édesanyák helyzete az időbeosztás tekintetében még hátrányosabbnak tekinthető.

Ezen tények ismeretében jogosan tehető fel tehát a kérdés, hogy vajon ezek az eltérések megragadhatók-e már a felsőoktatás nappali tagozatán is, és ha igen, akkor vajon milyen mértékben és milyen területeken tapasztalhatók különbségek. Ez az életszakasz ugyanis a legtöbb esetben még nem jellemezhető azokkal a tényezőkkal, amelyek a nők időmérlegét sajátossá, és a férfiakétól kötöttebbé alakítják (gyermekek gondozása, házimunka és kereső tevékenység egyszerre történő vállalása) – jelen vizsgálat célja tehát az, hogy kimutassa, ezen eltérések gyökerei már ezeknek az éveknek az életmódjában is megfoghatók.

A hallgatók életmódja, életritmusa jelentősen eltér a társadalom átlagos jellemzőitől. Ennek oka nem csak abban keresendő, hogy a populáció társadalmi háttere, értékrendje partikulárisnak tekinthető, hanem abban is, hogy diákévek teljesen eltérő kööttségeket követelnek az egyéntől, valamint nagyobb szabadságot biztosítanak a lehetséges tevékenységi körök kiválasztásakor és megvalósításakor. A kötött tevékenységek rendszere is átrendeződik (a tanulás például ebbe a kategóriába kerül, míg más populáció esetében ez a szabadidőben és a kötetlenül végzett tevékenységek közé sorolható), vagy kevésbé hangsúlyosan jelenik meg (pl. munka szerepe). A szórakozás, a társas élet és a rekreáció az egyetemisták életében domináns részt képez. A populáció idő-felhasználását fokozottabban jellemzik az értelmiségre jellemző attitűdök (önképzés, készségfejlesztés, változatos szabadidős attitűdök), hiszen az egyetemisták-főiskolások között felülreprezentáltak az értelmiségi családokból érkezők. A felsőoktatás eltömegesedésével azonban a hallgatói populáció várhatóan egyre kevésbé fog az értelmiségre jellemző szabadidős tevékenységeket, értékrendeket és viselkedési formákat produkálni.

Jelen kutatás empirikus része a Regionális Egyetem Kutatócsoport⁶ 2005-ös, majdnem ezer főt érintő lekérdezésén alapul, amely a „Partium”⁷ végzés előtt álló nappali tagozatos hallgatóit érintette (Nyíregyházi Főiskola, Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola, Kárpátaljai Magyar Tanítóképző Főiskola, Partiumi Keresztény Egyetem, és a Debreceni Egyetem következő karjai: BTK, TTK, Orvosi Kar, Műszaki Főiskolai Kar, Agrártudományi Kar, Pedagógiai Főiskolai Kar, Egészségügyi Főiskolai Kar, Állam és Jogtudományi Kar, Közgazdaságtudományi Kar). A Regionális Egyetem Kutatócsoport kérdőíves vizsgálata profiljából adódóan azonban nem alkalmazhatta az időmérleg-vizsgálatok azon típusát, amikor a megkérdezettek a napjukat percről-percre rögzítik és kategorizálják – a kérdőív ugyanis igen sok vizsgálati területet fedett le, az időfelhasználásra, valamint a szabadidős szokások feltérképezésére pedig csupán egy-egy kérdésblokk vonatkozott. A lekérdezés során a következő tevékenységek időráfordításait kellett a hallgatóknak megbecsülniük: alvás, étkezés, testi higiénia, passzív pihenés, órán való részvétel, órán túli tanulás, önképzés, kereső tevé-

⁵ Matuschek 2005, ill. Craig 2005.

⁶ NKFP-26-0060/2002.

⁷ Partium alatt az ukrán, a román és magyar határ által elválasztott régiót értjük, amely történetileg, gazdaságilag és kulturálisan is szervesen összekapcsolódik (Kozma 2005).

kenység, háztartás, közlekedés, vásárlás, olvasás, televíziózás, zenehallgatás, számítógép-használat (internet nélkül), internet, társas élet, illetve hobbi. A KSH által lefolytatott kutatások módszertani pontosságát jelen keretek között nem érthetjük el⁸ – ez mindenképpen óvatosságra int a más kutatási eredményekkel való összevetés esetében. Ugyanakkor a kapott adatok mindenképpen elemzésre érdemesek, hiszen hasonló profilú vizsgálatok, amelyek a hallgatók életmódját, szocio-kulturális háttérét stb. ilyen alapossággal térképeznék fel, nem állnak bőséggel a rendelkezésünkre. A vizsgálat szükségességét az is indokolja, hogy az elemzésbe bevont változók közül némelyek – pl. a kulturális vagy a gazdasági tőke változója – a Magyarországon lefolytatott, időfelhasználásra vonatkozó kutatásokban nem fellelhetőek.

Az adatbázis alapján a szocio-kulturális háttér időfelhasználására gyakorolt hatását már több tanulmányban is ismertettük,⁹ a nemek közötti mélyebb összefüggések feltárására azonban ez idáig még nem került sor. Jelen elemzés az alapvető háttérváltozókat (településtípus, szülők iskolai végzettsége, kulturális és gazdasági tőke mennyisége)¹⁰ nemek szerinti bontásban vizsgálja. Sajnos az egyetemi-főiskolai karok esetében az igen egyenetlen nemi arányok miatt ez a technika nem volt alkalmazható.

A vizsgálat hipotézise szerint minden egyes szocio-kulturális változó máshogyan hat a hallgatói időfelhasználásra – tehát más tevékenységek mutatnak majd szignifikáns kapcsolatokat a fiúk, mint a lányok esetében, valamint egyes esetekben még ezek iránya is eltérő módon alakul. A hipotézis vizsgálatokor variancia-analízist alkalmaztunk. A fiúk és a lányok eltérő időfelhasználásának bemutatásakor az árnyaltabb leírás céljából felhasználtuk a KSH által is alkalmazott A, B, és C táblák módszerét is. Az első tábla az időráfordítások átlagait tartalmazza, a B tábla a tevékenységet végzők százalékos arányát mutatja meg, a C tábla pedig azoknak az időráfordításait, akik előző napjukon végezték az adott tevékenységet (az A tábla értékeibe ugyanis a nulla percek is beleszámítják).¹¹ Az elemzés második szakaszában ettől a módszertől – jelen tanulmány terjedelmi keretei miatt – el kell tekintenünk.

A hipotézisek vizsgálata előtt azonban be kell mutatnunk a hallgatók becsült időráfordításának legfontosabb adatait, valamint a nemek eltérő időfelhasználását.

8 Az időfelhasználásra vonatkozó kérdésblokk kitöltésekor a hallgatóknak az előző „munkanapjuk”-ra vonatkoztatva kellett válaszolniuk arra a kérdésre, hogy fordítottak-e időt az adott tevékenységek végzésére, és ha igen, akkor pontosan mennyi is volt ez. A lekérdezés során tehát az úgynevezett „t-1 nap”-technikáját alkalmaztuk.

9 Bocsi 2005, Bocsi 2006.

10 A gazdasági tőke indexét a tartós fogyasztási javakkal való ellátottságra irányuló kérdésblokk alapján képeztük, és különítettünk el a mintán belül három csoportot (magas, közepes, illetve alacsony gazdasági tőkével rendelkező hallgatókat). A gazdasági tőke indexének „magas” csoportjában a fiúk felül, a lányok pedig alul vannak reprezentálva, míg az „alacsony” kategóriában ennek a fordítottja igaz. A hallgatók családi hátterére vonatkozó kérdésekből állítottuk össze a kulturális tőke indexét (diplomás szülők, magaskultúrához köthető szokások, mint például szépirodalom olvasása és színházba járás, valamint az objektívált kulturális tőke mutatói). A nemek esetében az így képezett index a korábban ismertetett gazdasági indexszel ellentétesen viselkedik, hiszen a lányok esetében mutat magasabb értékeket.

11 Vö. Az 1999/2000. évi életmód és időmérleg felvétel módszertani dokumentációja I. 2001.

Az időfelhasználás alapvető megoszlásai

A hallgatók átlagos időráfordításait az 1. táblázat ismerteti. Az adatok azt jelzik, hogy a tanulásal összefüggő tevékenységek időráfordításai – a KSH vizsgálatának „tanuló” csoportjával összevetve – igen magasak (órán való részvétel: 203 perc, órán kívüli tanulás: 131 perc, önképzés: 39 perc). A kereső munkára fordított időtartam is magasabb 1999/2000-ben mért értékétől, de nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a tényt, hogy a diákmunkák hálózata az utóbbi pár évben jelentős mértékben kibővült, a hátrányos helyzetű diákok aránya a felsőoktatásban az utóbbi években tovább emelkedett, valamint hogy a „tanuló” csoportba az idézett vizsgálatban a középiskolás diákok is beletartoztak.

1. táblázat: A becsült időráfordítások átlagai, „A” tábla (percben megadva)

	Átlag	Szórás	Elemsszám
Alvás	419	116,12	861
Higiénia	49	29,44	863
Pihenés	71	80,50	744
Órán való részvétel	203	157,34	777
Tanulás	131	155,21	755
Önképzés	34	57,82	650
Munka	39	113,00	634
Háztartás	43	54,18	761
Közlekedés	83	87,38	820
Vásárlás	31	40,40	754
Olvasás	49	78,91	727
Tévé	77	76,12	749
Zenehallgatás	82	123,02	751
Számítógép-használat	54	82,97	702
Internet	50	75,50	712
Társas élet	95	117,95	707
Hobby	37	116,12	619

A háztartási munkákra fordított időtartam (átlagosan 43 perc) jelentősen elmarad a magyar társadalom összesített (1999/2000: 170 perc), valamint a tanuló csoport leválasztott adataitól (86 perc) is. Az eltérés lehetséges okai között számon kell tartani a lakóhely típusát – hiszen a kollégiumban vagy albérlésben élő diákok életében ez a tevékenység minden valószínűséggel kevesebb helyet foglal el.

A szabadon végzett tevékenységek összesített – pihenés, olvasás, társas élet, hobbi, televíziózás – adatai (329 perc)¹² magasabb értékeket mutatnak a KSH 15–74 éves korcsoportjának időráfordításaitól, és nagyjából hasonlóakat a 15–19 évesekhez, valamint a tanulókhöz viszonyítva. Szintén kiemelésre érdemes, hogy valamennyi csoporthoz képest magasnak tekinthető az olvasás becsült időtartama (49 perc), és alacsonynak a televíziózással töltött órák-percek hossza (77 perc).

¹² A két vizsgálat azonban nem fedi le egymást, így ezeket rendkívül óvatosan kell kezelnünk.

Bár a számítógép előtt töltött, valamint internetezésre fordított időtartamokat nem tudjuk összevetni a KSH adataival, az mindenképpen kijelenthető, hogy ezek jelentős részét fedik le a diákok napi időbeosztásának (54, illetve 50 perc).

Az „A” tábla összesített adataiból tehát nagyvonalakban az olvasható ki, hogy a kötött időtartamok nem sokkal maradnak el a felnőtt népesség időráfordításaitól – jelentős differencia inkább a háztartási munkák területén fogható meg. A kötetlen tevékenységek viszont nagyobb hangsúlyt kapnak a 15–74 éves korcsoporthoz viszonyítva, bár a kapott értékek abban az esetben már nem tekinthetők kiugróan magasnak, ha azokat a KSH tanuló csoportjához illesztjük. Az adatok alapján kijelenthetjük, hogy bár a szabadidős tevékenységek jelentős szerepet játszanak a hallgatók mindennapjaiban, a kötött tevékenységek tekintélyes időtartama miatt a hallgatói életforma messze nem mentes a kötelezettségektől, leterheltsége pedig a társadalom több más csoportjához képest is jelentősnek tekinthető.

Az elemzés következő részében a nemek eltérő időfelhasználását elemezzük – egyelőre még a szocio-kulturális változók bevonása nélkül.

A nem változója az „A” táblában a tevékenységek egy részével kapcsolatot mutatott – ez nem mondható el viszont az alvás, a pihenés, az órán való részvétel, önképzés, munka, közlekedés, és tévézés, az olvasás, a zene, a szórakozás és munka változójáról (2. táblázat). Azt azonban meg kell jegyezni, hogy az időmérleg-vizsgálatok esetében nem vizsgálnak szignifikancia-szinteket, és már a pár perces differenciák is dokumentálásra kerülnek. Az egyetemista-főiskolás populáció esetében a lányok jelentősen – és szignifikánsan – több időt fordítanak a higiéniával kapcsolatos tevékenységekre (42, ill. 52 perc), tanulásra (111, ill. 141 perc) és háztartási munkára (27, ill. 50 perc). Míg a fiúk a számítógép-használatra (80, ill. 41 perc) az internetezésre (73, ill. 40 perc), és a hobbikra fordítanak több időt (46, ill. 32 perc). Kiemelésre érdemes az a tény, hogy a tanulással kapcsolatos tevékenységek esetén minden alkalommal a lányok időráfordításai magasabbak, míg ennek az ellentéte a számítógéppel kapcsolatos tevékenységekről mondható el.

A részletesebb elemzés („B” tábla, 3. táblázat) során a százalékos arányok markánsabb – az „A” táblán nem tapasztalható – eltérést rajzolnak ki az önképzés (fiúk: 37%, lányok: 46%) területén. Az olvasás, televíziózás, társas élet és zenehallgatás százalékos értékei szinte megegyeznek a két nem esetében, míg a vásárlás, háztartási munka, tanulás, számítógép-használat és az internetezés a már megszokott eltéréseket produkálják.

A „C” táblán (4. táblázat) eltűnik a fiúk és a lányok közötti különbség a tanulás, valamint a hobbi területén – így ezekben az esetekben kijelenthető, hogy az átlagok közötti eltérés mögött az eltérő százalékos arányok húzódnak meg, és nem azoknak a fiúknak és lányoknak a különböző időráfordításai, akik ténylegesen végezték az adott tevékenységet.

Megmaradnak viszont a számítógép és internet-használat eltérései a fiúk javára (a tevékenységet végzők esetében ez a számítógép-használatnál 104 és 76 perc, az internet használatánál pedig 97 és 60 perc), a házimunka (41–62 perc), a higiénia (42–52 perc) és a vásárlás (36–47 perc) esetében pedig a lányok időráfordításai mutatnak magasabb értékeket. Mindenképpen érdemes megjegyezni azt is, hogy bár az olva-

sáshoz és a kereső munkához a fiúk esetében mind a három táblán magasabb időráfordítások találhatóak, szignifikáns összefüggésekről egy esetben sem beszélhetünk. A számítógép használatának eltérő eloszlását szemlélteti a 1. és a 2. ábra, amely a „C” tábla adatai alapján készült.

2. táblázat: A nemek eltérő időfelhasználása, „A” tábla (percekben megadva; ANOVA)

	Fiúk	Lányok	Sig.
Alvás	418	419	NS
Higiénia	42	52	0,000
Pihenés	77	68	NS
Órán való részvétel	187	210	NS
Tanulás	111	141	0,016
Önképzés	28	37	NS
Munka	51	33	NS
Háztartás	27	50	0,000
Közlekedés	86	81	NS
Vásárlás	22	35	0,000
Olvasás	55	47	NS
Tévé	76	77	NS
Zenehallgatás	80	83	NS
Számítógép-használat	80	41	0,000
Internet	73	40	0,000
Társas élet	106	89	NS
Hobbi	46	32	0,011

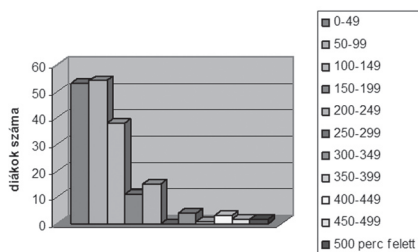
3. táblázat: A tevékenységet végzők százalékos eloszlása nemek szerint, „B” tábla (százalék; ANOVA)

	Fiúk	Lányok	Sig.
Higiénia	100	100	NS
Pihenés	81	79	NS
Óra	77	81	NS
Tanulás	71	80	0,004
Önképzés	37	46	0,024
Munka	26	20	NS
Háztartás	65	82	0,000
Közlekedés	91	93	NS
Vásárlás	62	74	0,001
Olvasás	66	65	NS
Tévé	75	78	NS
Zenehallgatás	75	77	NS
Számítógép-használat	77	54	0,000
Internet	76	67	0,009
Társas élet	64	60	NS
Hobbi	50	35	0,000

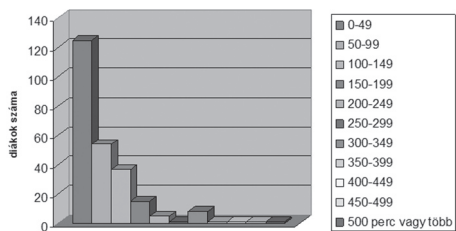
4. táblázat: A nemek eltérő időfelhasználása, „C” tábla (percekben megadva; ANOVA)

	Fiúk	Lányok	Sig.
Higiénia	42	52	0,000
Pihenés	96	86	NS
Óra	245	258	NS
Tanulás	157	176	NS
Önképzés	77	82	NS
Munka	196	163	NS
Háztartás	41	62	0,000
Közlekedés	94	87	NS
Vásárlás	36	47	0,006
Olvasás	84	73	NS
Tévé	102	99	NS
Zenehallgatás	106	109	NS
Számítógép-használat	104	76	0,001
Internet	97	60	0,000
Társas élet	165	150	NS
Hobbi	92	92	NS

1. ábra: A fiúk számítógép-használatának eloszlása a „C” tábla alapján

2. ábra: A lányok számítógép-használatának eloszlása a „C” tábla alapján

Az elemzés első részének összegzéseként tehát kijelenthetjük, hogy a nem változója mentén mind a három táblán jelentős számban találhatunk szignifikáns kapcsolatokat, bár bizonyos esetekben ezek éppen azokon a helyeken nem figyelhetők meg, ahol annak meglétéért az elemzések előtt feltételeztük (pl. a kereső munka területén). Egyes tevékenységek mentén azonban szinte mindig markáns különbségek rajzolódnak ki,

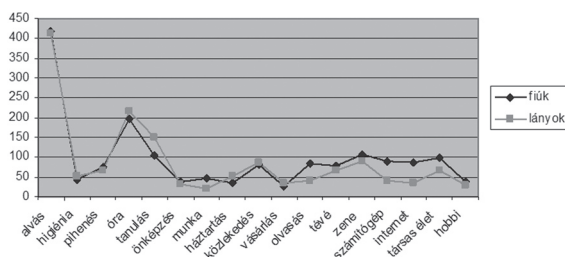

amelyek hasonló irányokba mutatnak: ilyen például a háztartási munka, a vásárlás, a tanuláshoz kapcsolódó tevékenységek nagyobb része, és a higiénia, amelyeket a lányok nagyobb időráfordítása jellemez, illetve a számítógép- és internet-használat, valamint a hobbi, amely a fiúk időfelhasználásában kap nagyobb szerepet. A háztartási munka, a televíziózás, illetve a kereső munka egymáshoz viszonyított arányai nagyjából megfeleltethetőek a KSH tanuló csoportjának értékeivel, más területekről azonban mindez már nem mondható el. Az iskolai és az otthoni tanulás összesített időráfordításainak az esetében a lányok dominanciája sokkal erőteljesebben rajzolódik ki, az önképzés területén pedig ellentétes tendenciát láthatunk (a partiumi mintában a lányok értékei magasabbak).

A szocio-kulturális változók hatásának vizsgálata nemek szerinti bontásban

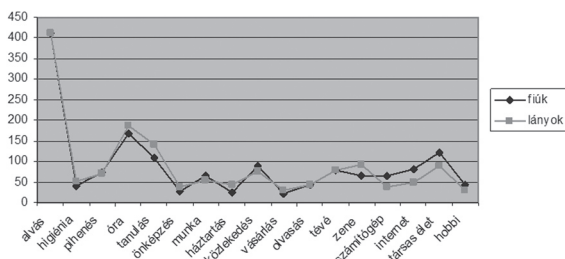
Ha a nem változóját településtípusonként tovább bontjuk, eltérő szignifikáns kapcsolatokat találhatunk. A kialakított három kategória (megyeszékhely, kisebb város, falutanya) ugyanis a fiúk esetében egyetlen tevékenységgel sem mutat megfelelő szoroságú összefüggést, a lányoknál azonban három ilyen eset is megfigyelhető (órai részvétel, munka, társas élet). Az órai részvétel az ő esetükben a legalacsonyabb értéket a megyeszékhelyről származó diákoknál veszi fel (186 perc) – igaz azonban az is, hogy itt az egyes egyetemek-főiskolák oktatási rendjének eltéréseiről sem feledkezhetünk meg. A munka változójának esetében a falun élő lányok messze elmaradnak az átlagos időráfordítástól (ennek értéke mindössze 20 perc, míg a megyeszékhelyeken élő lányoké 54 perc), a társas élet területén pedig a kisebb városokból származók magas értékei emelkednek ki (108 perc, míg a lányok átlaga mindössze 90 perc). A nemek eltérő időfelhasználását a falvak és a megyeszékhelyek esetében a 3. és 4. ábra szemlélteti.

3. ábra: A falvakban élők időfelhasználása nemek szerint

A két ábra összevetése rámutat arra a tényre, hogy a kisebb településekről érkező hallgatók esetében komolyabb mértékű idő-felhasználásbeli különbségekkel számolhatunk a két nem esetében. A megyeszékhelyeken a fizetett munka, a tanulás, az olvasás, a számítógép-használat és az internet ráfordításai sokkal közelebb helyezkednek el egymáshoz, mint a falvak-tanyák esetében. Ez utóbbi esetben a nemek közötti különbség – ami a lányok hátrányát mutatja –, sokkal élesebben rajzolódik ki (pl. olvasás falun a fiúk esetében 85, a lányoknál 44 perc, internet-használat 87, illetve 48 perc).

4. ábra: A megyeszékhelyen élők időfelhasználása nemek szerint

A szülők iskolai végzettségének vizsgálatakor lényeges összefüggéseket az édesanya esetében találhattunk.¹³ Ez a fiúknál az órai részvétel, a munka és a zenehallgatás, a lányoknál pedig a házimunka ráfordításainak vizsgálatakor mutatott szignifikáns kapcsolatot. Ennek értékeit az 5. táblázat ismerteti.

5. táblázat: Az édesanya iskolai végzettsége szerinti eltérések nemek szerint (percben megadva)

		Óra	Munka	Zene	Háztartás
8 ált. vagy kevesebb	Fiú	143	241	229	28
	Lány	261	71	96	40
Szakmunkás	Fiú	274	79	83	40
	Lány	210	44	99	44
Szakközépiskola, technikum	Fiú	152	30	69	26
	Lány	226	63	94	62
Gimnázium	Fiú	197	52	65	23
	Lány	202	47	59	47
Főiskola	Fiú	170	18	87	21
	Lány	186	47	86	47
Egyetem	Fiú	190	68	67	31
	Lány	207	39	43	43
Átlag	Fiú	189	52	80	27
	Lány	209	49	81	41

Az órai részvétel kapcsán kiemelendő, hogy az anya legalacsonyabb iskolai végzettsége teljesen más módon hat annak időtartamára. Míg a fiúknál ez markánsan csökkenti annak hosszát, a lányok esetében ennek az ellenkezője figyelhető meg. Sajnos a rendelkezésünkre álló adatokból ennek a jelenségnek a magyarázatára nem derül fény, de mögötte eltérő iskolaválasztást, valamint a tanuláshoz való eltérő viszonyt sejtethetjük.¹⁴ A munka kapcsán kiugró értéket mutatnak azok a fiúk, akiknek édesanyja mindössze nyolc általánost végzett – igaz, itt az elemszám mindössze 9 fő, a 241 perces átlag

13 Az édesanya iskolai végzettsége csupán a fiúk önképzésének időráfordításaival mutatott kapcsolatot, de itt egyes kategóriák alacsony elemszáma miatt ennek további elemzésétől eltekintünk.

14 Pusztai egy 2006-os vizsgálatban nem talált összefüggést a szülők iskolai végzettsége és a tanulóval kapcsolatos motiváció között – kiemelendő azonban, hogy a vallásgyakorlás esetében szoros és pozitív irányú összefüggést fedezett fel (Pusztai 2007). Mindez a jövőbeni kutatások esetében indokolhatja a vallásosság tényezőjének bevonását a kiválasztott szocio kulturális változók csoportjába.

azonban még így is igen sajátos értéknek tekinthető. A háztartási munkák esetében a szakközépiskolát és technikumot végzett anyák leányai tűnnek ki 62 perces átlagos időráfordításukkal. Ennek a tevékenységnek a vizsgálata kapcsán kiemelhetjük még azt a tény is, hogy az egyetemi, valamint a szakmunkás végzettség mind a két nemnél az átlagosnál valamivel magasabbra emeli a házimunka időtartamát.

A gazdasági tőke¹⁵ nemek szerinti hatását a 6. táblázat ismerteti. Szignifikáns összefüggéseket a fiúk esetében az internet használata, lányoknál pedig az olvasás mutat, azonban ezeken a tevékenységeken kívül több érdekesebb kapcsolatot is megfigyelhetünk. A közepes gazdasági tőkével bíró fiúk esetében az internetezés kiugró értéket kap (108 perc), ami arra utal, hogy ez a változó nem lineárisan befolyásolja az adott tevékenységek hosszát, valamint a tőkefajta mennyisége alapján kialakuló kategóriák külön-külön is sajátos miliót képviselnek. A lányok esetében azonban a világháló használatát az anyagi helyzet egyáltalán nem alakítja. A gazdasági tőke az olvasást mindkét nem esetében hasonló módon módosítja: magas időráfordítással a legrosszabb gazdasági helyzetben lévő hallgatók bírnak, míg az anyagi szempontból kedvezőbb helyzetben lévő diákok értékei az átlag alatt maradnak. Az önképzés kategóriája a fiúk, a hobbi pedig a lányok esetében alakul hasonló módon. Kiemelésre érdemes lehet az a tény, hogy a háztartás időráfordítása a lányoknál a legrosszabb anyagi helyzetben kapja a legmagasabb értéket (53 perc), ami mögött a tradicionális nemi szerepek meglétét vélhetjük felfedezni. A fiúk esetében azonban kiugró értéket – igaz, nem szignifikáns kapcsolatot – a legjobb anyagi helyzetű csoportban találunk (29 perc). Ezt a tevékenységet tehát a gazdasági tőke teljesen más irányban befolyásolja a két nem esetében.

6. táblázat: A gazdasági tőke hatása a hallgatók időfelhasználására nemek szerint (percben megadva)

		Önképzés	Háztartás	Olvasás	Számítógép	Internet	Hobbi
Alacsony gazdasági tőke	Fiú	42	22	61	68	60	27
	Lány	38	53	60	50	40	40
Közepes gazdasági tőke	Fiú	25	22	48	98	108	56
	Lány	35	53	38	34	38	26
Magas gazdasági tőke	Fiú	26	29	41	81	62	50
	Lány	38	44	42	37	39	26
Átlag	Fiú	29	25	48	83	76	47
	Lány	37	50	45	39	39	30

A kulturális tőke¹⁶ mutatója mind a fiúknál, mind pedig a lányoknál három-három tevékenységgel mutat szignifikáns kapcsolatot. A fiúk esetében ez az órai jelenlét, a televíziózás és a társas élet, míg a lányoknál az órai jelenlét, a televíziózás, illetve az

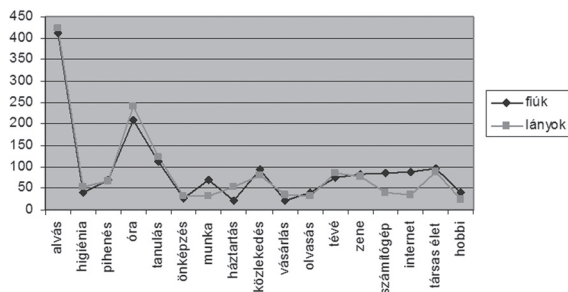
¹⁵ A gazdasági tőke változójának kialakítására egy olyan kérdésblokkot használtunk fel, amely a háztartások felszereltségét vizsgálta: pl. saját lakás, családi ház, nyaraló, telek, dvd, mosogatógép, számítógép stb.

¹⁶ A kulturális tőke indexét a szülők iskolai végzettségéből és olvasási szokásaiból, valamint a megkérdezett magaskultúrára irányuló tevékenységeiből (színházba-, hangversenyre-, komolyzenei koncertre- illetve könyvtárba járás gyakorisága), illetve az olvasási szokásaiból képeztük.

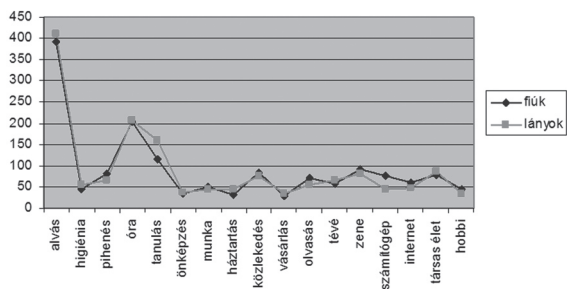
olvasás. Ezen kívül kiemelésre érdemesek még a számítógép-használat és a munka időráfordításai is.

Ezek részletes vizsgálata előtt azonban vessük össze az alacsony és a magas kulturális tőkével bíró hallgatók időfelhasználását – ezen adatokat az 5. és a 6. ábra tartalmazza.

5. ábra: Alacsony kulturális tőkével bíró hallgatók időfelhasználása nemek szerint (percben megadva)

6. ábra: Magas kulturális tőkével bíró hallgatók időfelhasználása nemek szerint (percben megadva)

A két diagram összevetéséből leolvasható, hogy a kulturális tőke szélső értékeinek esetében a tanulással összefüggő tevékenységek vizsgálatakor eltűnik vagy kevésbé jellemző a lányok dominanciája. A magas kulturális milióból érkező fiúk esetében az órai jelenlét ráfordítása megegyezik a lányok hasonló kategóriájának értékével (205 perc), az alacsony kulturális tőkével bíró lányok tanulással kapcsolatos időtartama pedig sem sokkal előzi meg a fiúk ráfordítását. A két ábra elemzéséből kitűnik, hogy a magas kulturális tőke esetében a két nem időfelhasználása sokkal inkább közelít egymáshoz – különösen igaz ez a munka, a háztartás, a számítógép- és az internet-használat értékeinek elemzésekor. Az egyes tevékenységek percben megadott átlagait a kulturális tőke tekintetében a 7. táblázat tartalmazza.

Az órai részvétel kapcsán megjegyzendő, hogy a kulturális tőke változójának közepes értéke mind a két nem esetében csökkenti az órai részvételt, az alacsony kategória azonban a lányok időráfordítását befolyásolja pozitívabban. A munka átlagos hossza

igen érdekes képet mutat: míg a fiúk esetében az alacsony kategória kereső tevékenysége produkál kiugró értéket (69 perc), a lányok esetében ez a magas kulturális milióból érkező hallgatókra igaz (45 perc).

7. táblázat: A kulturális tőke hatása a hallgatók időfelhasználására (percekben megadva)

		Óra	Munka	Olvasás	Tévé	Számítógép	Internet	Társas élet
Alacsony kulturális tőke	Fiú	209	69	40	75	87	89	96
	Lány	241	32	33	87	39	35	88
Közepes kulturális tőke	Fiú	146	31	56	97	77	66	139
	Lány	190	23	48	79	40	38	92
Magas kulturális tőke	Fiú	205	49	71	57	75	61	79
	Lány	205	45	56	66	45	46	86
Átlag	Fiú	187	51	55	76	80	73	106
	Lány	210	33	47	77	41	40	89

Az olvasás esetében megemlíthetjük, hogy a magasabb kulturális tőke – értelemszerűen – együtt jár a magasabb időráfordításokkal, a növekedés azonban nem azonos szintről indul, és nem is azonos mértékű: a magas milióból érkező fiúk előnye 15 percre emelkedik a kezdeti héttel szemben. A televíziózásra fordított időtartamok esetében a szintén ebből a közegekből érkező fiúk értékei mutatkoznak alacsonyabbnak. E két tevékenység időráfordításaiból megállapíthatjuk, hogy a fiúk előnye a kultúrára irányuló, és egyben a tanulástól kötetlenebb tevékenységek esetében a magas tőkemennyiséggel bíró hallgatók esetében fokozottabban jelentkezik. A társas élet időráfordításaira a magasabb kulturális tőke negatív hatást gyakorol, kiugró értéket találunk azonban a közepes mennyiséggel bíró fiúk esetében (139 perc).

A táblázat legérdekesebb adatait azonban talán a számítógép- és az internet-használat oszlopai tartalmazzák. A két nem esetében ugyanis az időráfordítások tökéletesen ellentétes irányban alakítják ezen tevékenységek hosszát: míg a fiúk esetében a kulturális tőke lineáris módon csökkenti ezeket, a lányoknál ennek éppen az ellenkezője figyelhető meg. Ennek a tendenciának köszönhetően a lányok lemaradása a magas kulturális milióban mérsékeltebb, de még így is jelentősnek mondható (30, illetve 15 perc).

A legfontosabb szocio-kulturális változók nemek szerinti vizsgálata után tehát kijelenthetjük, hogy az elemzés elején felállított hipotézisünk, miszerint ezen változók a fiúk és a lányok időfelhasználására különböző mértékben és módokon hatnak, valószínűsíthető. A szignifikánsan magyarázott kapcsolatok ugyanis minden esetben eltérő rajzolatot mutattak, sőt, több esetben az összefüggések irányai is különbözőképpen alakultak.

Az elemzések ezen kívül rávilágítottak arra is, hogy a lányok hátránya bizonyos területeken (pl. a számítógép-használat és internetezés a településtípus függvényében) a jobb szocio-kulturális státusz irányába elmozdulva mérséklődni látszik, más esetekben azonban lemaradásuk fokozódásáról beszélhetünk (pl. az olvasás és a kulturális tőke kapcsolatának esetében). A meglévő különbségek azonban a fiúk javára szinte

mindig jelentősnek tekinthetők (kivételt ez alól csupán a tanulással kapcsolatos tevékenységek jelentenek), és beleilleszkednek a nemek közötti eltérések és egyenlőtlenségek egész vonulatába – hiszen ezeket a mintákat és életmódbeli elemeket a felsőoktatásba kerülve hallgatók „otthonról hozzák magukkal”, a hosszabb távú következményeik pedig a későbbi karrierlehetőségeikre és életminőségükre is rányomhatják a bélyegüket. Mindazonáltal sok esetben az a kérdés is megfogalmazódhat bennünk, hogy léteznek-e a hallgatói életmód esetében optimálisnak mondható időtartamok – például az otthoni tanulás vagy az órai részvétel esetében. Más esetekben a vizsgált régió sajátosságai miatt nem vonhatunk le általános következtetéseket – a jövőben például mindenképpen célszerű volna ezeknek az életmódbeli eltéréseknek a meglétét más régiókban is megvizsgálni.

Sajnos a rendelkezésre álló technikák és az elemzési keretek szűkössége igen sok kérdést hagy nyitva előttünk – ezek megválaszolására egyes esetekben csak sejtéseink vannak, máskor pedig újabb elemzések és kutatások lennének ehhez szükségesek. A meglévő eredmények azonban így is rávilágíthatnak egyrészt a nemek problematikájának összetettségére, másrészt pedig az idő- és az időfelhasználás szociológiájának hasznosságára és a még megfelelően ki nem aknázott voltára. Azt a következtetést azonban mindenképpen levonhatjuk a kapott adatokból, hogy a nemek időfelhasználása már azelőtt markánsan eltér egymástól, hogy a legfontosabb, a későbbi nemi szerepeket alakító tényezők megjelenének az életükben (pl. gyermekvállalás) – az eltérő életstratégiák kialakítása tehát már a felnőtt-lét kereteinek rögzülése előtt is megfogható. Ez a differencia ráadásul nem csak az évtizedek óta kutatott tevékenységek esetében ragadható meg komoly bizonyossággal (pl. olvasás, házimunka stb.), hanem az utóbbi évtizedben megjelenő új életmód-elemekre is igaznak tekinthető (pl. internet), hiszen ezeket mind a fiúk, mind pedig a lányok más-más súllyal és időtartamokkal építik bele az életükbe.

Bocsi Veronika

A felsőfokú tanulmányokat folytató kismamák tanulási attitűdjéről

A mindenkori kismamák elsődleges feladata a gyermek gondozása és nevelése. A munkaerő-piaci státuszuk ugyan inaktív, de senki nem vitathatja az elnevezés paradox voltát. Gazdasági termelőtevékenységet ugyan nem folytatnak (természetesen törvényi keretek között bizonyos juttatásoknál erre van lehetőség), társadalmi megbecsültségük csekély, mégis „teljes állásban” végzik anyai hivatásukat. Hazai kutatások, érték-preferencia vizsgálatok alapján nem vonható kétségbe, hogy a magyar társadalom gyermekközpontú, és a nők elsődleges feladatának a gyermeknevelést tekintik.¹ Korunk társadalmi és gazdasági dinamikája folyamatos alkalmazkodást és rugalmasságot követel, s ez a kihívás elérni látszik a kismamák rejtőzködő csoportját is. „A személyiség csak e két oldal egységében érték: benne meg kell lenni az állandóság

¹ Lásd: pl. S. Molnár E. & Kapitány B. (2002) Gyermekcentrikus érzelmek és egyéni célok, vágyak viszonya. In: Pongrácz Tiborné & Spéder Zs. (eds.) 2002/3. *Népesség – értékek – vélemények*. Budapest, KSH-NKI.